
Masaryk na prahu nového tisíciletí

Masaryk na prahu nového tisíciletí

(150 let od narození TGM)

Karolinum 6. 3. 2000

Miloslav Petrušek

Profesor Univerzity Karlovy a první prezident samostatného Československa Tomáš Garrigue Masaryk, jehož 150. výročí narození si dnes chceme připomenout, je jednou z mála osobností moderní světové politiky, o níž si lid či národ nevytvořil a nevyprávěl anekdoty - ani přátelské, ani kritické, ani shovívavě laskavé, ani sarkasticky jedovaté. Masaryk byl předmětem úcty až posvátné a byl nejen v posledních letech života doslova živou legendou: o Masarykovi se vyprávěly příběhy a příhody, nikoliv však anekdoty. Ani jeho soukromý život, ostatně vždycky vysoce spořádaný, nebyl předmětem žádných dohadů, zlomyslných konstrukcí a výmyslů a dnešní paparazziové by si na Masarykovi příliš nepolepšili. Dokonce ani jeho pozdní vztah k paní Oldře u bulváru nezabral - ostatně neměl ani čím, protože opravdový cit a upřímný vztah spolu s disciplinovanou mužností se nijak nevyklučují ani s nejkonzervativněji interpretovanou morálkou. Proč tomu tak - pro naše až hystericky nevděčné století rozhodně atypicky - vlastně bylo? Jak k tomu došlo? A co to vlastně znamená z hlediska století nadcházejícího, znamená-li to vůbec něco? Nebo - jinak řečeno - dovedeme poselství Masarykova života, k němuž byl postoj vyjadřován kdysi úctou až sakrální, vůbec ještě přecíst? A má vůbec smysl takové pozdní čtení, uvážíme-li, že Masaryk jako osobnost a Masarykovo dílo jsou neustále, dodnes, napjaty na kříži, jehož jedno rameno tvoří masarykovská legenda, tatíčkovský mýtus, a druhé rameno až do zaslepené nenávisti jdoucí úsilí Masaryka jaksí demaskovat, demystifikovat, usvědčit jej z nepravdivosti, politické falše a filozofického neumětelství, připsat mu dokonce malicherný provincialismus kombinovaný s kosmopolitním velikášstvím.

Nezapomeňme ovšem, že vztah k Masarykovi prošel v posledním desetiletí - jistě v neposlední řadě pod vlivem reziduí komunistické antimasarykovské propagandy zapomnění a vytěsnění, ale také působením nepřilži odpovědné a stejně antimasarykovské ideologie jakési národní amnézie a programového antipatriotismu - zásadní proměnou. Na jedné straně přežívá stará garda Masarykových ctitelů, ctitelů jistě někdy až nekritických, ale současně ochotných se za Masarykův odkaz - interpretovaný tradičně a snad trochu staromilecky - bít a angažovat, na druhé straně však vzniká nikoliv zanedbatelná skupina mladých lidí, pro něž Masaryk nejenže není ničím, nejenže jim není dokonce ani anachronickou statuí, kterou je možné ignorovat nebo pomalovat sprejem, Masaryk je pro ně přímo přítěží, zátěží. Je jim totiž připomínkou jakési národní příslušnosti, již by nejraději zapřeli nebo se k ní aspoň hlasitě nehlásili, jakési dějinné tradice, která je přece již nijak nezavazuje, ale naopak spíše svazuje, jakési kultury, která je přece - z jejich hlediska - etnickou marginálií na mapě globalizovaného světa, protože kulturní marginálií je jim ve světě ohlušeném rámusem kultovní a pseudokultovní hudby stejně tak dudácká kapela z Chodska jako Jiráskovy romány, ale samozřejmě stejně tak Janáček jako Masaryk. Nemám tedy - jak patrně - na mysli militantní antimasarykovce, kteří dnes - pokolikáté již - kladou znovu otázku Masarykovy viny za rozpad Rakousko-Uherska, protože i takto kladená otázka je pro ty nejmladší stejně anachronická jako Masaryk sám a jako celá Vídeň s její imperiální architekturou konce 19. století a sachrdortem v nostalgické kavárně, kterou vede pan Hawelka, který ale už dávno neumí česky. Mám na mysli relevantní část mladé generace, již příští století bude patřit a na níž bude záležet, zda to bude století s Masarykem nebo bez něho. A dodejme, že Masaryk byl vskutku, jak sám říkal, mírně nalevo a přes veškerou razantní a předvídavou kritiku bolševismu nenalezl dost vhodných slov k tomu, aby zapěl paján na přednosti a nezastupitelnost tržní ekonomiky.

Masaryk, který se nicméně, jak řečeno, nestal nikdy předmětem anekdot a vtipů, nemůže být nikomu vnucen na sklonku století, které ztratilo smysl pro vážnost a postupně rozmetává hranici nejen mezi důležitým a okrajovým ve jménu ideologické likvidace rozdílů mezi centrem a periferií, ale smazává i rozdíl mezi profánním a sakrálním: a právě ten rozdíl, právě toto vědomí rozdílu mezi posvátným, vznešeným a pozemským, všedním je konstitutivním znakem Masarykova myšlení. Masaryk nemůže být vnucen tím spíše, že na sklonku našeho století reprezentuje nejen myšlenkový, ale i mravní typus, který lze při troše intelektuálního úsilí a dobré vůle sice vnímat jako svrchovaně aktuální výzvu, současně jej však lze docela dobře a přesvědčivě zpochybnit jako příklad hodný následování, jakoby se do naší každodenní reality opravdu nehodil.

Co mám na mysli, snad napoví příznačná a slavná historka, kterou Masaryk vyprávěl českému spisovateli Karlu Čapkovi. Masaryk v ní vzpomíná na svůj pobyt v Moskvě v roce 1917, v době těsně po vypuknutí bolševické revoluce: "Na nádraží jsem nechal kufry a jdu do hotelu National, kde jsem měl objednaný pokoj. 'Kam jdete,' ptá se mne oficír. Řekl jsem, že do hotelu National. 'Nelze, povídá on, střílí se tam.' Na náměstí vidím, že se střílí z obou stran z pušek i kulometů.

Důstojník mi poradil, abych šel do hotelu Metropol. Jdu - přede mnou jde člověk, dá se do běhu a vklouzne do velkých vrat, která mu pootevřeli. Byl to hotel Metropol. Tož já běžím za ním, ale zatím mně zabouchli vrata před nosem. Tluču na ně a volám - Co děláte, otevřete! Jste náš host? volal na mně portýr, jinak vás nemůžeme pustit, máme obsazeno. Nechtěl jsem lhát, tak jsem na něj vykřikl - Nedělejte hlouposti a pusťte mně! On se zarazil a pustil mě dovnitř."

Ta historika je vskutku příznačně masarykovská - jde o život, ale Masaryk nechtěl lhát, dokonce jednoduchá mylná informace obyčejnému vrátnému, informace, která zachraňovala život, je mu bytostně cizí, odporná. Nechtěl lhát... Jak velice to svádí k patetizování a moralizování. Nikdy a v ničem nechtěl lhát jako bořitel národních mýtů, jako představitel vědy, která je si vědoma své lokální omezenosti a chce ji překonat tím, že řekne sama sobě, jak na tom je, nechtěl lhát, když sváděl nekonečné boje s politickými odpůrci - a nikdo na něho nenašel argument, který by jej usvědčoval ze lži, z nepravdy, z podvodu, z klamání. Celé století, jehož první třetinu poznamenala Masarykova aktuální přítomnost, však žilo v podvodu a klamu, zejména však v sebeklamu svůdných a svádivých, ale ve svých důsledcích násilnických mytologií nacionálních, sociálních i rasistických.

Konec století, zdánlivě osvobozený od ideologických polopravd a svodů, konec století, který o sobě v nezměrné pýše prohlásí, že je koncem, završením dějin, škrtnul nejen ideologii pokroku - a tou Masaryk přece své vědecké dílo dokonce začíná -, ale především ideu pravdy ve jménu ztotalizované ideje svobodného výběru názoru z relativizované množiny kontextově prý vždycky podmíněných polopravd. Masaryk byl moderní myslitel v soudobém slova smyslu, tedy se vším, co modernita s sebou nese velkého a vznešeného, i s tím, co nebezpečného má v sobě zabudováno jako časovanou bombu. Masaryk byl především - nikoliv metaforicky, ale věcně - filozofem pravdy. Pravda nebyla pro něj problémem čistě noetickým, čistě poznávacím, ergo čistě filozofickým či spekulativním, pravda mu byla primárně problémem mravním - ale bez patetizování - byla mu problémem jednání a rozhodování, mravně odpovědného jednání a rozhodování. Masaryk říká: Poznat pravdu, to znamená pravdu vyznávat. Máme povinnost poznanou pravdu vyznávat a při ní stát. To je potřebné nejen jako všeobecné pravidlo, ale v každém jednotlivém případě, který se nám jednotlivcům v životě vyskytne. Tedy - mít zmužilost hájit své poznání, mít zmužilost hájit své přesvědčení. V Moderním člověku a náboženství, v této velké vizi rozkládajícího se století, v této diagnostické knížce par excellence, volá - Problém, který si moderní filozofie postavila, je: Jak mohu žít s plným uvědoměním? Mohu přijmout daný mně zkušeností řád vědecký a společenský, řád světový? Co mám přijmout a co přijmout nesmím? Poznej všechno a nejlepší si vyber? Právě o to vybírání běží, zde je kámen úrazu. Co vybrat, kolik vybrat, neboť všecko přejmout přece nemohu...

Velké téma pravdy Masarykovi souviselo vždycky s požadavkem tvorby uceleného názoru na svět - s požadavkem, jemuž se postmoderní čas vysmívá nejráději a má k tomu ostatně dobré historické důvody. Čas vědeckého světového názoru komunistických inženýrů lidských duší, čas Weltanschauungu nacistických nadlidí se stal přece více než důrazným varováním. Ale varováním před čím? Jde opravdu o varování před tímtež, co myslel Masaryk, když žádal, aby se na základě moderní vědy postupně konstituoval ucelený názor na svět, který by byl prost religiozních předsudků stejně jako militantního ateismu? Masaryk znal příliš dobře slepou uličku, do níž svůj myšlenkový systém zavedl jeho učitel - zakladatel sociologie Auguste Comte, když grandiózní stavbu prvního sociologického systému završil náboženstvím humanity, jemuž dal církevní podobu s papežem - sociologem v čele. A i to ve jménu moderní vědy a racionality. Právem proto Masaryk o svém nepřímém učiteli říká, že se nespokojuje s návratem k tradicím, ale vrací se až do barbarství, a je tedy podivným dokladem rozháranosti a polovičatosti našeho století. Masaryk sám se ale ještě neptá, zda je vůbec možné onen sněný ucelený názor na svět na základě moderní vědy zbudovat (jeho skepticismus končí kdesi u kritiky Humovy skepse), ví však, že usilovat o něj se vši odpovědností máme, ba musíme.

S touto představou - představou uceleného názoru na svět, v němž má dokonce podstatné místo náboženství, jež bude spočívat na vědecké pravdě a opírat se o přesvědčení, nikoliv pouze o víru - Masaryk jakoby na konec našeho století vskutku nepatřil, nemluvě koneckonců o tom, že Masaryk byl člověk nejen uceleného názoru na svět, ale také globálních, celkových, komplexních vizí, bez nichž si přece jeho vpravdě koncepční politickou a veřejnou aktivitu opravdu nelze představit. Dnešní doba nebo alespoň část jejích vlivných mluvčích proti kompaktní vizi budoucího světa založené na uceleném světovém názoru prosadila pragmatické rozhodování ze dne na den, rozhodování, v němž pravidla pravdy a mravnosti platí mnohem volněji a méně závazně než pravidla dopravního provozu, rozhodování, které nedohlédá ani zítřejšího dne, natož jakékoliv dlouhodobější časové perspektivy. Myslíte, že Masarykovo uvažování sub specie aeternitatis, pod zorným úhlem věčnosti, bylo stejně prázdnou floskulí, jako jsou dnes prázdnými floskullemi všechny ty sliby od voleb k volbám? Masaryk byl nepochybně člověk velice vážný, velice dobře si vědomý toho, jak obrovskou odpovědnost na sebe bere nejen když vstupuje do aktivní politiky, ale dokonce i když píše odborný text.

Dámy a pánové, co tedy v takovém světě, který odmítne náboženství ve jménu scientisticky rigidní vědy a vědu pak odmítne ve jménu údajné rovnocennosti všech kognitivních struktur, s Masarykem a jeho - "není dvojí pravdy, je jen jedna pravda. Pravda je jen vědecká, kritikou ověřená a odůvodněná. Proto také musí náboženství moderního člověka spočívat na vědecké pravdě..., nikoliv na víře. Věřit však znamená věřit v něco a někomu - není však jiné autority než věda a vědoucí člověk."

A co víc - Masaryk, který je bytostný modernista a modernistický kritik své doby, nejen věří v to, že je možné zvědečtit politiku prostřednictvím moderní sociologie (v tom jde důsledně od počátku do konce života ve stopách Comtových a opakuje jeho devizu *savoir pour prévoir pour pouvoir* se zanícením až naivním), Masaryk dokonce věří v pokrok. Nepatří

tedy k oněm ať už dekadentním či romantickým kritikům modernity, moderní vědy, vzdělanosti a sociálněekonomického vzestupu a růstu, Nietzsche je mu stejně cizí jako Schopenhauer, nepřijímá Tolstého radikální kriticismus modernity a je dalek toho, co někteří autoři později označí za historický zlom v dějinách evropského myšlení, totiž zřeknutí se ideje pokroku, odmítnutí představy, že sociální život má smysl, směr a cíl. Mějme k Masarykovu pojetí smyslu dějin výhrady jakékoliv (o jeho koncepci smyslu dějin českých ani nemluvě), nelze mu však upřít, že ve svém progresivismu, ve své víře v pokrok, který nepadá z nebe, ale který je výsledkem mravenčí každodenní práce ve všech oborech lidské činnosti, je neobyčejně umírněný, ostatně použijeme-li slova zde poněkud neobvyklého, ale snad případného - je cudně zdrženlivý. Ideu a koncept pokroku ostatně rozvinul nejdětalněji v polemice s marxistickým pokrokářstvím, v Otázce sociální, kde konstatuje, že marxovské pojetí pokroku je pro sociologii a historii pojetím osudným. Masaryk odmítá představu pokroku hromadného, kolektivního, pokroku, který přichází náhle, najednou současně a na celé čáře. I zde je Masaryk v opozici vůči mnohým našim současníkům, kteří proklamativně věru v pokrok odmítají, ve skutečnosti ale slibují právě onen dynamický pohyb k rychlé a hromadné změně k lepšímu. Zavalení tupou reklamou, která nám slibuje pokrok ve všech oblastech našeho pobývání na zemi - od vymizelých lupů po nekončící mládí, a neustále přesvědčování, že každá nová automobilová značka nebo každý nový prací prostředek (o intimnějších věcech snad ani nemluvě) nás přibližují k pozemskému ráji, bychom měli vzít vážně Masarykovo klidné a věčné sdělení - pokrok neznamena stálou a přímo chorobnou snahu po novotách. Masaryk je odpůrcem toho, pro co sociologové nalezli pojmenování "neofilní společnost", je odpůrcem společnosti bažící a toužící po novotách, společnosti marnotratné a nezdravě zahleděné do sebe, společnosti narcistní. Právě tato radikálně individualistická společnost ale vykazuje ještě jeden velice nemasarykovský rys.

Masaryk na něj v té malé čapkovské historice ze života poukazuje. Ta historika totiž ukazuje ještě cosi dalšího, co naše doba zdevalvovala a čemu dala téměř zemřít na úbytě - totiž nepatetické hrdinství a lidskou statečnost. Masaryk říká - "Člověk mnoho vydrží, všecko, má-li svůj cíl a když se jednou odhodlal, že za ním půjde stůj co stůj a doopravdy. Opravdovost - to je tajemství života a světa, to je svátost náboženská a mravní."

Žijeme ve společnostech, které ztrácejí smysl pro hierarchii životních a společenských cílů - Masaryk nám je připomíná, jejich existenci i jejich pořadí. Žijeme ve společnosti, která nemá ráda hrdinský patos, která je dobou deheroizovanou a depatetizovanou. Že by tím doba jaksi paradoxně souzněla přece jen s Masarykem, jehož odpor k prázdnému patosu a romantickému mučednictví byl znám stejně dobře jako jeho schopnost rozlišovat opravdové hrdinství a dramatické utilitní, pragmatické politické gesto?

Centrální ideou Masarykova myšlení byla skutečně "idea drobné práce". Tato idea je nesamozřejmá a velká, je to idea sociologicky i filozoficky u Masaryka fundovaná, třebaš úplně jinak, než je tomu v soudobé sociologii a filozofii, která ten koncept - žel bez Masaryka a mimo Masaryka - zná také. Ta se k "drobné práci", ke "každodennosti", k "všednímu životu" dopracovala složitými filozofickými cestami od Husserlova Lebensweltu přes Alfreda Schutze k etnometodologii a francouzskému akcionalismu tourainovskému a bourdieuvskému... Masaryk se k této ideji dopracoval přemýšlením nad myšlenkovým odkazem antické filozofie, především však rozbořením českých myšlenkových tradic, zejména Karla Havlíčka Borovského, kritickou analýzou ruské literatury (Dostojevskij, Turgeněv, Tolstoj) a později ruské politické zkušenosti, sociologickou kritikou revoluce a konečně filozoficko-sociologickým zobecněním potřeb, které mu vyplývaly z "českého národního programu", jak jej sám formuloval.

Ideu "každodennosti", kterou soudobá sociologie povýšila jistě ne zcela právem na téměř prioritní koncept, který má vytlačit tradiční struktury, skupiny a vrstvy, Masaryk pro sebe objevil v kontextu více než pozoruhodném - takto: "Vědeckou práci charakterizuje to, že se zabývá všedními zjevy. Dříve jsme se zabývali tím, co bije do očí, hledali jsme zlato, kámen mudrců, elixír života. Teď analyzujeme vodu, vzduch, půdu, všecko všední, co je kolem nás, co na nás působí a z čeho žijeme." Masaryk naznačuje - a bohužel jako i jindy, ba většinou nerozvíjí - myšlenku, že v centru vědy každé, i sociální, musí být každodenní život obyčejného člověka a že v centru každé politiky jako zhmotnělé vědy musí být drobná práce kreativní a reformní.

O co tedy v ideji drobné práce vlastně jde? Západní postmoderní sociologové mluví o soudobé společnosti jako o společnosti "postheroické" a Masarykova idea drobné práce do tohoto "postheroického kontextu" kupodivu patří. Postmoderní myslitelé totiž tvrdí, že moderní svět je svět, v němž "skončily dějiny" (Fukuyama), protože skončil zápas mezi dvěma velkými ideologiemi a že nastává čas "drobných kosmetických úprav" na tváři spanilé tržní ekonomiky a důstojné demokratické občanské společnosti. Ty ubohé země, které se do tohoto stadia ještě nedostaly, nacházejíce se stále ještě v době "historické", jsou "odsouzeny k tomu, aby vedly hrdinné zápasy ve jménu stále nesmyslnějších a zastaralejších ideologií". Ostatně český spisovatel Milan Kundera v jednom ze svých románů již v 70. letech vyjádřil to, čemu se v sociologii říká "nostalgické paradigma", obrazem západního levicového intelektuála, který naráz zjišťuje, že "není za co bojovat", že není nepřítel, a proto není třeba ani hrdinů... Připomíná se slavný Brechtův výrok z divadelní hry o Galileovi -

Nešťastná doba, která potřebuje hrdiny!

Hrdinů prý není třeba, heroický čas skončil, skončil čas velkých zápasů, revolucí, ale i sporů o velké ideje a globální vize budoucího světa... A chtělo by se masarykovsky dodat - a začal čas drobné práce!

Masarykova myšlenka drobné práce jako centrální idea jeho praktické filozofie a "aplikované sociologie", nosný pilíř jeho politického vyznání ovšem nevychází z předpokladu konce dějin, ani z předpokladu, že již není za co bojovat. Není alibistickou ideologií neangažovanosti a strachu ze sociální odpovědnosti, není eskapistickou koncepcí, která stvrzuje a legitimizuje naše obavy, že v tomto složitém světě náš hlas pranic neplatí a že každé usilování kromě práce drobné je jen zbytečné vystrkování hlavy z teplého pelíšku důvěrně známého domova. Masaryk totiž vychází ze dvou značně jiných předpokladů, než je životní zkušenost člověka pozdní doby a filozofie postmoderního myšlení. Masaryk je totiž "modernista" celým svým vzděláním a lidským založením: jeho hluboká náboženská víra se u něho navíc nikterak nevyklučuje s hlubokou vírou v možnosti pozitivisticky budované vědy, čímž jakoby anticipoval soudobý bogostrojitel'ský obrat moderní vědy, který přece není ani fideismem ani nekritickým předsudečným myšlením tradičního lidového náboženství.

Moderní dobu Masarykovi charakterizuje titanismus, jehož literárním předobrazem je mu Goethův Faust nebo obecněji faustovská legenda (u Masaryka jen zřídka také Nietzscheho Nadčlověk). Je příznačné, ba symptomatické, že Masaryk o titanismu píše v době, kdy firma White Star Line objednává v loděnicích v Belfastu stavbu největší lodi všech dob - proslulého parníku Titanic, který se přece stane jedním z významných symbolů našeho století. Podstatou titanismu je "neodbytná revolta, vzpoura proti bohu, která vyústí ve stále znovu v odporu k životu tak, jak byl založen a jak se s ním setkáváme dnes a nyní", "titan bojuje proti bohu, ale ve skutečnosti zápasí proti nejvlastnější podstatě lidské organizace, proti zákonům, proti přirozenosti člověka i přírody". Titanismus je radikální vzpourou proti společnosti, tedy také samozřejmě proti její kapitalisticky dravé, vykořisťovatelské, dobytčácké a parazitní podobě, vždyť k nejvýznamnějším kritikům tradičního kapitalismu patřil nesporně Friedrich Nietzsche. Ale je to vzpoura stejně dravá, stejně dobytčácká a agresivní, svou podstatou nemravná, a proto odsouzená k neúspěchu. Proti titanskému snu o ovládnutí přírody a společnosti v době, kdy je "bůh mrtev" (Nietzsche), staví tedy Masaryk ideu drobné práce: nikoliv vzpurné gesto titana - Fausta, ale pracovitý čin obyčejného člověka. Takový ideál se musel ale jevit na sklonku minulého století celé dekadentské generaci našich básníků a revolujících politiků jako přizemní a pramálo pokrokový. Co jiného byl tou dobou pokrok než vzpoura, než revolta, než revoluce?

A proto - nedosti na tom: Masaryk za dekadenty pokládá vlastně všechny revolucionáře. Druhým motivem Masarykova obratu k drobné práci je totiž jeho bytostný odpor k revoluci. Argumenty proti revoluci nachází nejprve u Karla Havlíčka jako poučení z neúspěšné revoluce 1848 a potom u Engelse. Masaryk neúprosně analyzuje psychologii revolucionáře (jako vtělení titana Fausta): "Hledíme-li na revoluci, zaráží nás revoluční rozčlenění vůdců i mas: z toho přece nemůže pojit nikdy nic dobrého. V revoluci se málo myslí, jednání je napodobivé, impulzivní... Revolucionář je obyčejně politik velice fanatický, je to herec a hráč. Hraje o život, je to politický fetišista, který věří v politické zázraky. Věřící v náhodu a je přesvědčen, že 2 x 2 jsou 4 nebo 5 podle toho, jak to právě potřebuje. Je přesvědčen o své geniálnosti a hraje si na hrdinu".

Proti ideji revoluce tedy idea drobné práce, proti revoluci na barikádách a v ulicích "revoluce hlav a srdcí": "Doposud je společnost budována více na smrti než na životě. Neumíme ještě žít. Žít plně, pozitivně. Vraždy a sebevraždy jsou projevem chronického ničení životů. Nedovedeme ještě pracovat, nejsme pracovití. Jsme vlastně divoši, kterým se líbí rozčilující sport. A samozřejmě - revoluce. Drobná práce je opravdu praktická, skutečná práce životní. Tak zvané velké činy, činy heroické jsou větší ve fantazii než ve skutečnosti. A tak je tomu i s revolucí. Utopismus se překonává drobnou prací, prací se překonává také revolucionářství".

A ještě jedna myšlenka, jež se na Masarykovu koncepci drobné práce váže velice úzce a kterou rozpracoval v trochu jiném kontextu Jan Patočka, myšlenka dnes svrchovaně aktuální. Masaryk svou ideou drobné práce nejen vyjadřoval pozitivní program, ale také kritiku toho, co označoval jako nicnedělání, lenost, prázdeň a nudu. Spotřební společnost při plném respektu ke všemu dobrému, co s sebou nese, je ohrožena nebezpečím nicnedělání dobrovolného i nuceného, nebezpečím prázdny a nudy. Co jiného je ten děsivý kolotoč, který roztáčí industrie zábavy, než hlučný pokus uniknout nudě a prázdnotě života, který ztrácí poslání a smysl? A ptejme se docela po masarykovsku - jakouže to společnost tvoříme, když kultura je zcela a zdá se, že definitivně, nahrazena zábavou a když na novinových stáncích najdete sice třicet barevně vyvedených žurnálů, jež se už snad ani nesnaží o to, aby se nějak od sebe odlišovaly, ale ani jeden skrovný list, který by vyprávěl o něčem jiném než o aférách topmodelek, sňatcích milionářů a duševním utrpení poprockové zpěvačky, která ne a ne se vymanit ze spárů drogové závislosti. Inu Masaryk se svým uhrančivým čtením velké světové literatury s utrpením Wertherovým, Raskolnikovovým a Octavovým se nám velice, převelice vzdaluje, což arcíř neznamená, že jeho varování před leností, nudou a duchovní prázdnotou ztrácí na aktuálnosti a významu.

Když Masaryk poprvé vážně onemocněl v polovině 30. let, kdy se začalo projevovat stáří a únava z dramaticky prožitého života, snažila se politická reprezentace před národem utajit pravý stav věcí. Masaryk poslední prezidentský slib již sám ani vykonat nemohl, musel být přečten, nicméně nikdo nechtěl ani na chvíli pomyslet na abdikaci, na to, že by živého Masaryka mohl někdo vůbec nahradit. Ačkoliv Masaryk nejednou ukazoval na Beneše jako na svého nástupce, ochota k nové volbě nebyla: republika byla ohrožena a Masaryk byl pokládán nejen za legendární a téměř mytologický idol, ale také za perzonalizovaný svorník jednoty československého národa.

Masaryk svou bezmoc těžce nesl. Dnes, v nově publikovaných denících a záznamech lidí z jeho okolí, se často objevuje Masarykův stesk - Proč se neřekne pravda? Jinými slovy - proč se neřekne pravda o mém zdravotním stavu, o tom, že

prezidentskou funkci již fakticky nevykonávám, že trpím při výkonu nejelementárnějších povinností, že je pro mě obtížné přijmout zahraničního velvyslance, že se již nedokážu podepsat, protože se mi tak strašně chvěje ruka...

Masaryk nakonec prosadil, že jeho abdikace byla přijata. Rozloučil se s národem těmito slovy: "Prezidentský úřad je těžký a odpovědný. Vyžaduje proto úplné síly. Vidím, že již nestačím, a proto se ho vzdávám. Byl jsem čtyřikrát zvolen prezidentem naší republiky. Snad mi to dává legitimaci, abych Vás poprosil a celý národ československý a spoluobčany jiných národností, abyste při správě státu pamatovali na to, že státy se udržují těmi ideály, z nichž se zrodily... Mám plnou důvěru, že vše půjde dobře a dá-li Bůh, budu se na Vás ještě chvíli dívat, jak to vedete".

Masarykovi nebyla dopřána ani dvě léta, aby se díval, jak to jeho republika vede. V roce 1937, rok před tragickou mnichovskou dohodou, která Masarykův stát rozbila, T. G. Masaryk, filozof, sociolog, spisovatel a politik zemřel. Nechtěl jsem lhát a Proč se neřekne pravda? Tyto dvě myšlenky procházejí celým Masarykovým životem jako tázání i jako odpověď: budoucnost národa a státu nelze zakládat na ničem jiném než na hlubokém přesvědčení o pravdivosti toho, co činíme. Pravdivosti, která je stále prověřována demokratickou a otevřenou diskuzí.

Před několika dny jsem navštívil Vídeň, město, z něhož Masaryk vyšel. Trochu jsem se toulal tou kamennou upomínkou na časy tolik vzdálené, abych nakonec spočinul ve hravé náruči domu nedávno zesnulého malíře Hundertwassera. Na místě, kde bych to čekal nejméně, jsem si přečetl Hundertwasserovu větu - aforismus: Zapomínáme-li vědomě na svoji minulost, vědomě si znemožňujeme budoucnost. Podrýváme-li své vlastní kořeny, znemožňujeme si jakýkoliv růst.

Masarykova osobnost a jeho mimořádné a v mnoha ohledech nadčasové dílo je takovou hundertwasserovskou výzvou: nezapomínejme na vlastní minulost, chceme-li mít důstojnou budoucnost ve světě daleko složitějším, než byl svět Masarykův. A nepodryvejme své kořeny, k nimž masarykovská tradice patří jako tradice z nejvýznamnějších, chceme-li opravdu růst a nikoliv živořit způsobem nedůstojným moderního evropského národa.

A nakonec slůvko pro ty, jimž se snad všechna tato slova zdají příliš patetická a příliš zavázaná slavnostnímu dni, jímž 150. výročí Masarykova narození nepochybně je. To slůvko, těch několik slůvek čteme v Masarykově habilitační práci obhájené ještě ve Vídni. Již v tomto spise se Masaryk trápí tím, co pokládá za sociologicky, filozoficky, mravně i psychologicky příznačné pro svou dobu - totiž neklidem, rozháraností, umdleností moderního člověka, který nezná chvíle a místa spočinutí, protože se žene za efemeritami a nemá žádného - nebojme se to říci - transcendentního zakotvení. Masaryk mu, tedy nám všem, dává radu příznačnou, protože věcnou a nepatetickou: I my nalezneme uspokojení svým duším, staneme-li se dobrými.

Přejme si tedy v masarykovském duchu, aby nadcházející století bylo stoletím dobrým a abychom i my byli dobrými v něm.